

*Пешкова Т. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри германської філології та перекладу,**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРАВНИЧОЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовані перекладацькі трансформації та причини їх застосування у перекладі правничої мови з української мови на німецьку. Визначено поняття правничої мови та граматично-семантичні особливості як в німецькій так і в українській мовах. Вживання поняття правничої мови у даній роботі є доцільним, з огляду на те, що воно дозволяє охопити ширший діапазон правничої лексики та глибше зануритись у специфіку семантичного рівня. Розглянуті різні види процесуальних документів у кримінальному впровадженні та їх переклад.

У перекладі правничої мови з української на німецьку мову виокремлюються такі систематичні лексичні трансформації перекладу юридичних документів як транслітерація, модуляція і вилучення. Транслітерація у більшості досліджених випадків використовується при перекладі аббревіатур. Така лексично-граматична трансформація перекладу як модуляція користується часто словами *nach* та *gemäß*, *unter*. Граматичною особливістю правничої мови є використання великого масиву пасивних конструкцій. Також було встановлено, що мові права притаманне вживання довгих речень, персоніфікація неживих предметів та обставин, використання номінативних описів замість простих дієслів, складний для сприйняття тип висловлювання, що виражається у використанні явищ деривації. Крім того зафіксовано, що слова «в подальшому», «надалі» не притаманні німецьким правничим текстам, тому вилучаються при перекладі на німецьку мову. Проаналізовано часті заміни частин мови, які відбуваються у перекладі з української на німецьку мову і притаманні перекладу з німецької мови для природної побудови німецького речення. І такі модифікації можливі щодо слів переважно всіх частин мови, засвідчують зразок не власне лексичної, а лексико-граматичної трансформації.

Фактично переклад правничої мови не обмежується вибором із тих елементів, які позначені у словниках як відповідності певному слову оригіналу. Визначені лексичні трансформації та особливості в перекладі на німецьку мову ефективно сприяють розумінню та досягненню прагматичної мети офіційного тексту, що перекладений з української мови.

Ключові слова: правова мова, правничої мова, юридичний переклад, модуляція, транслітерація, вилучення, лексико-граматичні трансформації.

Постановка проблеми. Проблема перекладацьких трансформацій при перекладі з однієї мови іншою не є новою. Хоча існують розбіжності щодо кількості та типології прийомів, всі автори згодні з тим, що перекладацькі трансформації можна поділити на лексичні, граматичні та комплексні. Існують різні причини застосування лексичних трансформацій. Наприклад, як було визначено раніше, основними з цих властиві кожній

мові особливості, які виражаються у зв'язку з історією і культурою її носіїв і впливають на формування та розвиток їх лексичної системи. Це впливає на те, як використовується мова, а також породжують кліше, характерні для цієї мови. Інша причина полягає в тому, що навіть якщо те саме явище однаково адекватно відображено у вихідній (оригінальній) і перекладній мовах, перекладачеві стає важко передати стилістичні прийоми, засновані на грі слів, якщо в кожному терміні підкреслюються різні особливості.

Слід пам'ятати, що в семантичному обсязі поняття є різниця між наданням терміну іншого лексичного значення або уточнення його значення шляхом надання йому більш абстрактного характеру. Таким чином, суть лексичних трансформацій полягає не в тому, щоб у процесі перекладу замінити певну лексику вихідного висловлювання лексичними еквівалентами мови перекладу, а в тому, щоб замінити її контекстуальними еквівалентами, тобто еквівалентами тільки для конкретного випадку. Фактично переклад ніколи не обмежується вибором із тих елементів, які зафіксовані у словниках як відповідності певному слову оригіналу.

Аналіз останніх досліджень. Правова діяльність дала поштовх для виокремлення у мовознавстві нового виду фахової мови – правничої, що, у свою чергу, зумовило появу нової фахової діяльності, а саме – юридичний переклад. Характерними особливостями мови права є вживання довгих речень, персоніфікація неживих предметів та обставин, використання номінативних описів замість простих дієслів, складний для сприйняття тип висловлювання, що виражається у використанні явищ деривації (тобто утворення нових слів шляхом додавання афіксів до основи слів) та вживанні багатьох пов'язаних між собою іменників, означен у родовому відмінку, шаблонів та архаїзмів [1, с. 88-89].

Взагалі поняття правничої мови досить часто отожднюють з поняттями юридична мова, правова мова. «Правничої мова – це мова, яку використовує правник у своїй професійній діяльності, а правова мова (якщо останню терміносполуку розглядати як синонім до терміносполук «мова права») – стосується права. Різним є насамперед лексикотермінологічне наповнення цих «мов»: якщо правова мова включає правову термінологію, то правничої мова охоплює й інші галузеві термінології, котрі мають стосунок до діяльності правника, як от: термінології економічну, фінансову, медичну тощо. Тобто арсенал лексичних засобів, які є первинними і ведуть за собою синтаксис, морфологію та стилістику, є ширшим саме у правничій мові. Отож терміносполука «правничої мова» позначає поняття, ширше за обсягом, ніж поняття «правова мова», яке є спеціальним щодо першого [2, с. 18]».

Таким чином, ми вважаємо вживання поняття правнича мова у даній роботі доцільнішим, оскільки воно дозволяє охопити ширший діапазон правничої лексики та глибше зануритись у специфіку семантичного рівня. У перекладничій науці не багато ґрунтовних досліджень особливостей перекладу правничої мови, а саме українсько-німецького перекладу процесуальних документів в кримінальному провадженні та в кримінальному судочинстві. Тому сподіваємось аналіз та опис нашого дослідження буде корисним у вивченні українсько-німецького перекладу та практичному застосуванні.

Формування мети статті. Мета статті полягає у виявленні перекладацьких трансформацій правничої мови при перекладі з української мови на німецьку, з урахуванням лексико-граматичних особливостей юридичного дискурсу обидвох мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці перекладацької роботи зустрічається багато випадків, коли використовуються слова, безпосередньо не передбачені словником, тому що словник не в змозі передбачити всі конкретні поєднання, в які потрапляє слово і які надзвичайно урізноманітнюють його зміст [3, с. 370]. Класифікації лексичних трансформацій, запропоновані фахівцями теорії перекладу, мають подібності, а відмінності у різниці в підходах, що використовуються при їх складанні. Виділяють такі різновиди лексичних трансформацій: транскрибування та транслітерація, калькування (переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин їх лексичними відповідниками, наприклад, у разі стійких словосполучень; а також лексико-семантичні заміни). До останніх належать конкретизація, генералізація, модуляція. Це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання у перекладі одиниць цільової мови, значення яких не збігається зі значеннями вихідних одиниць, але може бути виведено з них за допомогою певного типу логічних перетворень. Непоодинокі випадки, коли в одному реченні з'єднуються різні типи лексичних трансформацій, що також ускладнює їх класифікацію.

Заміна частини мови притаманна перекладу з німецької мови. Здебільшого німецьке слово певної частини мови може перекладатись відповідним словом тієї ж частини мови. Але така однозначність часто порушується для досягнення природній побудові українського речення. Іменник, скажімо, може замінюватися дієсловом чи прикметником, а прикметник – іменником. І такі модифікації можливі щодо слів переважно всіх частин мови, засвідчують зразок не власне лексичної, а лексико-граматичної трансформації.

Використовуючи тексти, що були перекладені нами, розглянемо лексичні трансформації, які було застосовано перекладачами у процесі перекладу документів, що містять юридичну лексику. Доступний нам корпус юридичних текстів дозволив виокремити використання такої лексичної трансформації як транслітерація, яка трапляється здебільшого у перекладі аббревіатур.

Розглянемо переклад аббревіатур у правничій мові слідчих документів України. Так КК України (кримінальний кодекс України) перекладеться на німецьку «*вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 27 ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 306 КК України*» – «*Begehung von Straftaten nach Tl. 3 Art. 27, Tl. 3 Art. 307, Tl. 2 Art. 306 des StGB der Ukraine*». У даному прикладі аббревіатура КК перекладається StGB (Strafgesetzbuch); терміни правничої мови такі як *частина 3 статті 27 -Тл.3, Art 27*. Так

виглядає переклад аббревіатур які існують в німецькій мові, якщо в німецькій мові українські правничі або економічні терміни є лакунами переклад здійснюється через прийом конкретизації. Наприклад *ПрАТ «ВФ Україна»* назва повністю: приватне акціонерне товариство «*Валютний фонд Україна*» можна перекласти двома варіантами – Private AG „Fremdwährungsfond Ukraine“ Private Allgemeine Gemeinschaft „Fremdwährungsfond Ukraine“.

Відомості про яке внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №1202217... (номер несправжній) – Die Materialien des einheitlichen Strafverfahrens, die im einheitlichen Register der Voruntersuchungen unter der Nr.1202217... Німецькою мовою знак номер потрібно перекладати скороченням слова Nr.

Модуляція, тобто смисловий розвиток, є найбільш розповсюдженим видом лексичної трансформації, який використовують перекладачі при передачі німецьких юридичних текстів. Здебільшого модуляція застосовується при перекладі прийменників. Незважаючи на те, що більшість простих прийменників німецької мови перекладаються за допомогою українських еквівалентних службових слів, трапляються переклади шляхом поєднання «прийменник + назва документа/розділу документа/юридичної процедури». У таких випадках в українській мові переважає заміна простого прийменника на складний. При цьому переклад одного і того ж прикметника може змінюватись залежно від контексту. Так прийменник «*gemäß*» має замінити такі українські слова як *згідно, відповідно, передбачено*.

20.02.2023, 3., відповідно до ч. 2 ст. 135, повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 2 ст. 307ч. 2 ст. 306 КК України...

Am 20.02.2023 wurde S. eine Mitteilung über den Verdacht der Begehung von Straftaten gemäß Tl. 2 von Art, Tl. 2 Art. 306 des Strafgesetzbuches der Ukraine ...

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 КК України, перебіг давності притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 306 КК України складає 15 років з моменту його вчинення.

Згідно ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України, перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухиляється від досудового розслідування або суду.

Gemäß Art. 49 Abs. 1 Nr. 4 des ukrainischen Strafgesetzbuchs beträgt die Verjährungsfrist für die Strafverfolgung nach Art. 307 Abs. 3 und Art. 306 Abs. 2 des ukrainischen Strafgesetzbuchs 15 Jahre ab dem Zeitpunkt der Begehung.

злочини, передбачені ч. 3 ст. 307, ч. 2 ст. 306 КК України – gemäß Tl. 3 Art. 3 des Artikels 307

Nach Art. 49 Abs. 2 des ukrainischen Strafgesetzbuchs wird die Verjährung gehemmt, wenn sich der Täter einer Straftat den Ermittlungs- oder Gerichtsverfahren entzieht.

Тут застосований прийом модуляції для того, щоб уникнути частих повторів, і перекладач застосовує прийменникові групи зі схожими значеннями.

Прийменник «*nach*» у правничій мові юридичних документів або процедур, здебільшого перекладається за допомогою еквівалентів «згідно з» та «відповідно до». *Згідно злочинної схеми, розробленої З., з метою конспірації проти-правних дій.... – Nach dem von S. entwickelten kriminellen Schema transportierte sie, um illegale Handlungen zu konspirieren....*

Прийменник *unter* теж є частиною модуляції перекладу правничих текстів і має значення «з урахуванням». *З урахуван-*

ням ч. 6 ст. 12 КК України вказані злочини є особливо тяжкими. – *Unter Berücksichtigung von Art. 12 Teil 6 des ukrainischen Strafgesetzbuchs sind diese Straftaten besonders schwerwiegend.*

Притаманною рисою правничої мови також вбачаєм використання пасивних форм в документах (довідках, постановвах і т.п.). Такі правничі вирази якими усіяні сторінки юридичних слідчих документів як *встановлено – eingestellt, festgestellt, вчинено – die von einer Personengruppe begangen wurden, підозрюється – wird verdächtig...* – і т.п. перекладаються пасивними формами.

У цьому випадку особа звільняється від кримінальної відповідальності – *In diesem Fall wird eine Person von der strafrechtlichen Verantwortung befreit,*

У зв'язку з ухиленням від органу досудового розслідування, 07.03.2023 З. оголошено у розшук – *Aufgrund der Flucht vor der Ermittlungsbehörde wurde S. am 07.03.2023 auf die Fahndungsliste gesetzt.*

Також у досліджених нами текстах системною особливістю виявилась така лексична трансформація як вилучення. В українських правничих текстах в описах протиправних дій часто застосовую слово «так», для конкретизації, в німецьких правничих текстах відсутня ця лексична особливість. Тому при перекладі вона відсутня.

Так, 06.02.2023 року П., 16.03.1984 р.н., маючи умисел на незаконне придбання наркотичного засобу ... *Am 06.02.2023, P. am 16.03.1984 geboren, in der Absicht, illegal ein Betäubungsmittel zu erwerben,...*

Особливістю правничих документів є застосування слів, «у подальшому» – *danach, daher, in der Folge, später, у період – in der Zeit, таким чином – also, deshalb, daher schliessend, надалі – daher, після чого – danach*, що для німецьких документів подібного характеру неприйнятно, тому радимо або пропускати ці слова в перекладі або перекладати вищенаведеними.

Приклади заміни частин мови в правових документах свідчить про сталу структуру німецьких і українських конструкцій, які застосовуються у постановвах. В українській мові це дієслова, в німецькій – іменники.

Внести відомості про оголошення в розшук... – *Eingabe der Informationen aus der Fahndungsliste des Verdächtigen...*

Копію вказаної постанови направити до ... – *Übermittlung einer Kopie dieser Entschließung an...*

Висновки. У досліджених перекладах правничих текстів з української на німецьку мову було виявлено: системне застосування лексичних трансформацій таких як транслітерація, модуляція, вилучення; правничій мові як в українському варіанті, так і в німецькому притаманне застосування великого масиву пасивної форми дієслова. Заміни частин мови в правових документах свідчить про сталу структуру німецьких і українських конструкцій, які застосовуються у юридичних документах. Вищеназвані лексичні трансформації та граматичні особливості в перекладі ефективно сприяють розумінню та досягненню прагматичної мети офіційного тексту, що перекладений з української мови. Актуальність наших розвідок вбачаємо в застосуванні їх перекладачами та вивченні на заняттях з німецького перекладу.

Література;

1. Лепухова Н. І. Особливості утворення та функціонування лексичних одиниць у німецькій мові права. *Наукові записки [Ніжин-*

ського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки. 2011. Кн. 2. С. 88–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2011_2_24. (дата звернення 22.10.2024)

2. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України.* 2017. № 1 (88). С. 17–29.
3. Griebel C. Rechtsübersetzung und Rechtswissen: Kognitionstranslatologische Überlegungen und empirische Untersuchungen des Übersetzungsprozesses. Frank&Timme GmbH, Berlin, 2013. 394 s.
4. Albrecht J. Übersetzung und Linguistik. 2. Aufl. Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co.KG, Tübingen, 2013. 313 s.
5. Процесуальні документи в кримінальному провадженні та в кримінальному судочинстві. Практичний коментар та зразки / укл.: Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 200 с.

Peshkova T. Lexical and grammatical transformations of the Ukrainian-German translation of legal language

Summary. The article analyzes translation transformations and the reasons for their use in the translation of legal language from Ukrainian into German. The concept of legal language and grammatical and semantic features in both German and Ukrainian are defined. The use of the concept of legal language in this work is appropriate, given that it allows to cover a wider range of legal vocabulary and to dive deeper into the specifics of the semantic level. The article considers various types of procedural documents in criminal enforcement and their translation. In the translation of legal language from Ukrainian into German, the author distinguishes such systematic lexical transformations of legal documents as transliteration, modulation and deletion.

Transliteration in most of the studied cases is used in the translation of abbreviations. Such lexical and grammatical translation transformation as modulation is often used with the words *nach* and *gemäss*, *unter*. A grammatical feature of the legal language is the use of a large array of passive constructions. It has also been found that the language of law is characterized by the use of long sentences, personification of inanimate objects and circumstances, the use of nominative descriptions instead of simple verbs, and a difficult to understand type of expression, which is expressed in the use of derivation phenomena. In addition, it has been noted that the words “further” and “hereinafter” are not inherent in German legal texts, so they are deleted when translated into German.

The article analyzes the frequent substitutions of parts of speech that are made in translation from Ukrainian into German and are inherent in translation from German for the purpose of pronominal construction of a German sentence. And such modifications are possible for words of mostly all parts of speech, and they demonstrate a pattern of lexical and lexico-grammatical transformation rather than lexical transformation.

In fact, legal translation is not limited to choosing from those elements that are marked in dictionaries as corresponding to a certain word in the original. The identified lexical transformations and peculiarities in translation into German effectively contribute to the understanding and achievement of the pragmatic goal of an official text translated from Ukrainian.

Key words: legal language, legal language, legal translation, modulation, transliteration, deletion, lexical and grammatical transformation.